

SĂPĂTURILE DE SALVARE DIN CIMITIRUL ROMAN DE LA ISACCEA

(r. Tulcea, reg. Constanța)

PE TERITORIUL orașului Isaccea, de pe malul Dunării, în nordul Dobrogei, trustul Agrosem începuse în vara anului 1958 lucrările necesare înființării unei pepiniere viti-pomicole, la est de km 142—143 de pe șoseaua Isaccea — Tulcea înspre balta Sauna. Această nouă pepinieră obținuse un teren de 250 ha, prin mijlocul căruia trecea șirul de movile ce pornește de la așezarea civilă romană, de la sud-vest de cetatea Noviodunum, și continuă spre sud-vest pînă la șosea (fig. 1).

Pe acest teren au început o serie de lucrări edilitare lîngă șosea în dreptul km 142, iar pe restul suprafeței de teren se efectuau într-un ritm accelerat lucrări de desfundare, pînă la adîncimea de 0,60 m, cu ajutorul plugului remorcat de tractor. Cu acest prilej, într-o serie de puncte și în special în jurul movilelor, a fost scos în timpul lucrărilor foarte mult material ceramic roman. Datorită acestor lucrări o serie de complexe au fost distruse, numai puține dintre ele putînd fi cercetate atent¹.

La sud de cetatea Noviodunum se ridică dealul « Pontonul vechi ». Despărțită printr-o mică șa, culmea acestui deal continuă în direcția vest numită dealul « Curganului », după marea movilă a « Vizirului ». Judecînd după construcția ei impunătoare și plasarea cu totul excentrică, această movilă nu pare să aibă vre-o legătură cu celelalte.

La est de « movila Vizirului », pe dealul « Pontonul vechi » se ridică o movilă de proporții mici. Aceasta este primul punct așezat în partea de est a văii care se formează pe versantul nord-estic al dealului, tăindu-i culmea și continuînd cu unele ondulațiuni spre sud-vest, pînă la șoseaua Isaccea-Tulcea. Pe marginile văii se întînd două șiruri de movile, iar grupul dinspre șosea, fiind mai numeros, se numește « la movilele dese ». La capătul de sud al acestui lanț de movile apare un alt șanț în forma unui arc de cerc, cu capetele îndreptate spre sud-est și sud-vest.

În afară de șirul de movile înălțate de o parte și de alta a văii, se mai înalță încă patru movile inari, situate lateral, două la circa 650 m est de centrul lanțului, iar două la circa 1 400 m vest, dincolo de șosea.

Din cele 35 movile² în perimetrul pepinierei au intrat numai nouă, dintre care au fost cercetate M V, M VI, M XXV, M XXVI, din centrul lanțului de movile, și M XXXI, M XXXII de la est de acesta; în schimb M III, M IV și M XXIV tot din lanțul de movile, fiind de proporții mult reduse, au fost plantate, lipsindu-ne de datele ce le-am fi putut obține și care ar fi fost extrem de prețioase, intrucît era vorba de o a doua categorie de movile de dimensiuni mici.

¹ Cercetările au fost făcute de Institutul de Arheologie în colaborare cu Muzeul raional Tulcea.

² Pentru evitarea confuziilor au fost notate movi-

lele cu M și cifre romane (ex. movila I = M I), iar mormintele cu m și cifre arabe (ex. mormintul I = m 1).

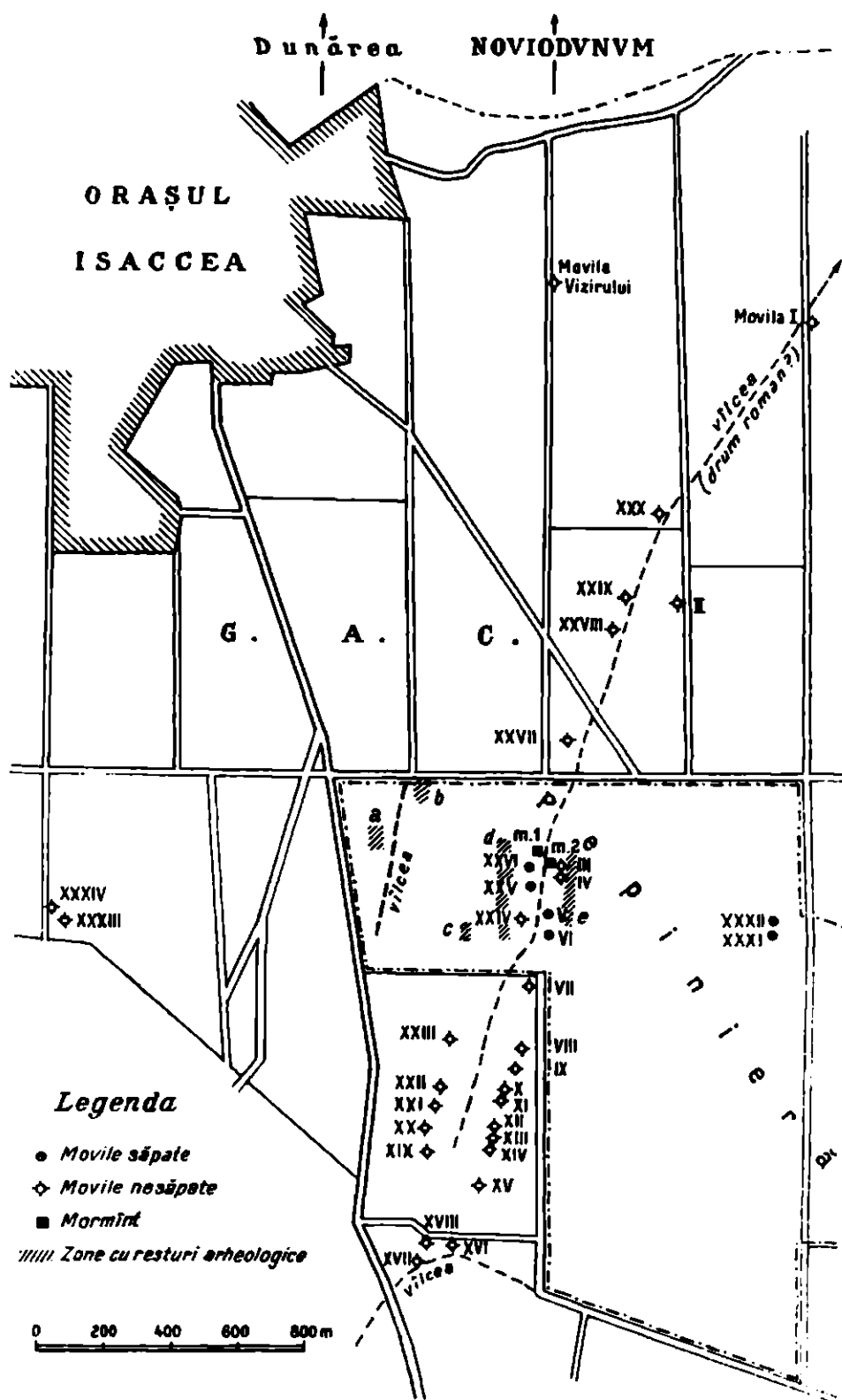

Fig. 1. -- Schița așezării Noviodunum cu necropola.

Cercetările noastre s-au concentrat asupra singurului obiectiv rămas din perimetrul pepinierii, cele șase movile supuse nivelării.

Movilele aveau înălțimea de 4—6 m de la solul antic, iar diametrul 20—25 m. Mantaua movilelor nu conținea nici un fel de urmă de folosire în antichitate, doar amplasarea unor puncte de observație, bordeie, din timpul războiului din 1916, precum și a unor ganguri de vulpi și șerpi, care au străbătut partea superioară a movilelor, fără să mai vorbim de gropile făcute de căutătorii de comori.

Din observațiile făcute și profilele obținute s-a constatat că movilele erau construite prin depunerea pământului adus dimprejur în grămezi pe linia cercului exterior, cît și prin depunerea concomitentă în centrul lui; apoi dinspre margine se depunea pământul spre interior, alternînd foarte neregulat pământul negru arabil cu cel galben, după locul de unde era luat, după adîncime, dar nu după un sistem anume conceput. Movilele sînt construcții unitare, fără să aibă la baza lor alte movile inițiale (fig. 2/1).

La baza movilelor s-au întîlnit de regulă morminte de incinerare săpate în solul antic. Groapa rectangulară, de dimensiuni mari, circa 3 m lungime și 1,5 m lățime, adîncă 0,60 m, a folosit tot odată și ca loc de incinerare, păstrîndu-se pereții arși la roșu pe o grosime de 0,05 m. Spre deosebire de alte morminte cu incinerare pe loc, aflate în diferite puncte din țară, aici, pe lîngă forma perfect rectangulară a gropii, întîlnim o șențuire longitudinală pe mijlocul ei, în care se aflau strînse, peste un strat de cărbune și cenușă, resturile scheletului ars, căzute în poziția normală a părților componente. În locul cărbunilor a fost aflată o mare cantitate de nuci arse în șențuirea din m 9, acoperit de M XXVI. Uneori s-au mai păstrat părți din giulgiul pus peste rămășițele incinerării, ca în m 8 din M XXV. În morminte au fost depuse ofrandele, de preferință în spre picioare, ca în m 8 unde s-a găsit un opaiț bombat, cu ciocul foarte scurt, o cupă-fructieră cu picior decorată pe buză cu două rînduri de creștături, și o oală bombată, cu toarta lată canelată, cu buza bombată șențuită în interior, toate din pastă nipoasă, arse secundar.

Fiecare mormînt era acoperit fie cu cărămizi mari, cu latura de 0,57 m și groase de 0,08 m, așezate în două ape ca la m 8, fie cu țigle (fig. 2/2), lungi de 0,52 m, late de 0,38 m, cu marginea răsfrîntă, așezate în două ape ca la m 9, unde pentru susținere au fost folosite și birne care au putrezit cu timpul; uneori se întîlnește și o coamă de olane lungi de 0,48 m, cu diametrul de 0,16 m ca la m 6, sau olane puse peste îmbucăturile laterale ale țiglelor ca la m 10 din M XXXI.

Au fost întîlnite doar două morminte de înhumăție. Unul, m 5, se afla sub M VI cu groapa rectangulară, lungă de 2,25 m, lată de 1,45 m și adîncă de 1 m, săpată în lutul galben, cu pereții zidiți cu cărămidă pătrată cu latura de 0,175 m și groasă de 0,05 m, acoperită cu o lespede mare. În interior era scheletul pe o podină de țigle, cu capul la nord, mîinile în lungul corpului, încălțat cu sandale cu ținte, iar alături încă o pereche de sandale total descompuse. La picioare erau depuse două vase: un ulcior bombat cu buza lată și înaltă și o cană cu caneluri orizontale, cu piciorul ascuțit, întrebuițată ca afumătoare, după cărbunele din interior.

Cel de-al doilea mormînt de înhumăție, m 4, este un sarcofag aflat la margine în M V, așezat pe solul antic și acoperit cu pământul movilei. Este săpat într-un bloc de calcar și are capacul în două ape cu acrotere la colțuri, prins cu mortar pe margine și cu sigilii de plumb pe laturile înguste, lung de 2,33 m, lat de 1,18 m și înalt de 1,30 m. În interior erau trei schelete cu capul la nord, dintre care unul de bărbat așezat pe o podină de scînduri în partea vestică, unul de femeie pe partea estică și unul de copil la mijloc, cu oasele deranjate (fig. 2/3). La scheletul

Fig. 2. 1, profilul estic de la M VI; 2, mormîntul de incinerare m 6 din M VI; 3, sarcofagul m 4 din M V.

de femeie s-au găsit : doi cercei de aur, două discuri din foiță de aur, de la o amuletă ? sau pandantiv ?, mărgelile din cornalin fațetate, ace de păr, unul din argint cu capul conic, iar celălalt din bronz cu capul lățit. La picioare se aflau așezate șase vase, dintre care două ulcioare bombate și unul alungit, de tipul oinochoelor, o cănuță bombată cu caneluri orizontale, cu piciorul ascuțit, o altă cănuță cu gura largă, ca o căldărușe, ambele cu cărbuni în ele, și un cantharos cu tortile canelate.

Prezența mormintelor fie de incinerare, fie de înhumare, sau și a unora și a altora sub aceeași movilă, dovedește că movilele se construiau și pentru unele și pentru celelalte, în funcție de starea socială a celui înmormântat, iar nu de rit. Este posibil că ritul înhumării era folosit de cetățeni romani și originari greci, iar ritul incinerării să fi fost folosit de populația autohtonă, utilizarea incinerării pe loc fiind frecventă în această vreme.

Ceramica este de asemenea diferită în mormintele celor două rituri. În cele de înhumare se află o ceramică mai fină (fig. 3/1—2), în timp ce în cele de incinerare resturile ceramice sînt de la vase nu prea îngrijit făcute, din pastă cu nisip (fig. 3/3—4), dar și unele și celelalte

de factură romană. Și indiferent de rit ofrandele erau depuse de regulă la picioare, în mormintele de incinerare suferind deformări din cauza arderii.

În fiecare mormînt se afla cel puțin o monedă de bronz. În sarcofag, m 4, cele trei monede aflate erau de la Antoninus Pius emise în anii 140—143. În m 5 cu groapa zidită moneda era de la Antoninus Pius emisă în anii 156—157; iar în m 6, aflat sub aceeași movilă VI, monedele erau tot de la Antoninus Pius și emise tot în 156—157. În m 8 acoperit cu cărămizi, moneda era de la Nero; în m 10 moneda era de la Hadrian; iar în m 9 moneda era de la Vespasian, emisă în anul 71.

În afară de morminte s-au aflat pe solul antic, într-un strat de cenușă în M XXXI, foarte multe fragmente de la vase mici din pastă roșie, împrăștiate pe o suprafață de aproape 1 m². Fuseseră aici sparte pe locul unei vetre de sacrificiu, cănuțe cu o tortiță, străchioare cu pereții bombați și suport inelar, farfurioare cu pereții mici verticali și suport inelar, toate de factură romană, folosite probabil la un ospăț funerar.

Fig. 1. — 1—2, vase din mormîntul de înhumare m 4; 3—4, vase din mormîntul de incinerare m 8 din M XXV.

★

Pe lângă descoperirile făcute în movile, au fost date la iveală și alte urme de morminte plane, de incinerare sau înhumare, în zona movilelor, dar de la care, în lipsa datelor pierdute prin distrugerea lor, au mai putut fi salvate unele materiale,

fie prin scotociri în răvășirile făcute, fie prin intermediul lucrătorilor care au participat la lucrările întreprinderii.

La nord de M XXVI s-a aflat un sarcofag de marmură, m 1, orientat nord-sud, profanat din vechime. În interior, printre fragmentele capacului de calcar (?), se aflau fragmente ceramice diferite, oase răvășite și patru monede de bronz din sec. I și sec. II, din care unele arse, provenind probabil de la morminte de incinerare din apropiere. Pe o latură era săpată în *tabula ansata* o inscripție funerară în limba greacă, care după caractere și execuție se încadrează în sec. II:

Θ K/ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ/ ΑΛΕΞΑΝΔΡΩ Η/ΡΑΚΛΕΩΝΟΣ Τ/Ω ΠΑΤΡΙΝΕΙ ΚΑΙ/
ΓΕΡΟΥΣΙΑΣΤΗ/ ΤΗΝ ΣΟΡΟΝ ΕΘ/ΗΚΕ ΧΕΡΕ.

În această zonă d, de la vest de șirul movilelor, s-au găsit foarte rare fragmente de țiglă sau de olană. În schimb avem un mare număr de vase întregi sau întregibile din pastă curată roșcată sau castanie, de factură romană, între care predomină cămile bombate cu caneluri orizontale sau fără, și cu tortiță; ulciorașe bombate cu tortiță și gîtul scurt; un flacon din ceramică cu corpul piriform și gîtul cilindric; opaite rotunde cu ciocul scurt și tortiță; o amforă subțire, înaltă de 0,80 m și diametrul 0,19 m, cu gîtul și torțile înalte, făcută din pastă roșcat-gălbui cu multe cristale colorate de cuarțit; un fund de amforă din pastă roșie cu suport manșon; partea de jos de la o rîșniță de mină din calcar cochilifer; o monedă de la Valens; un fragment de inscripție funerară în limba latină, săpată pe o placă de marmoră vineție: D M/M.COC./SABI/...

Mai spre est, în zona c, printre fragmentele ieșite a fost găsit și un opaț rotund cu ciocul scurt din pastă castanie.

La est de movile, în zona e, de asemenea au fost aflate numeroase fragmente ceramice de la căni cu tortiță, opaite, din pastă roșie cu vrejuri spre ciocul scurt, monedă de la Vespasian, precum și fragmente de la cărămizi și țigle, dintre care una cu ștampila CL(assis) FL(avia) M(oesica).

În această zonă a fost găsit, parțial distrus, un mormînt de incinerare, m 2, cu groapa arsă acoperită cu țigle, unde se aflau la cap, spre est, printre resturile incinerării o monedă de la Nerva emisă în anul 100, iar la picioare o ulcică din pastă castanie, bombată și cu tortiță, și un opaț din pastă roșie cu decor vegetal pe margine și ciocul scurt.

Cele două zone d și e au fost folosite pentru morminte plane de înhumare sau incinerare, de la care ne-au rămas mărturie resturile funerare răvășite de lucrători.

La circa 200 m est de km 142, cu prilejul desfundării terenului, în zona b, au apărut fragmente de vase printre numeroasele țigle, olane și cărămizi cu mortar, provenite probabil de la o locuință romană, distrusă în decursul timpului și din a cărei groapă de gunoaie au fost răvășite oasele de animale și de păsări ieșite la suprafață. În aceeași zonă, la suprafață a fost găsită o monedă de bronz din timpul lui Vasile II și Constantin VIII, din anii 989—1028.

Lîngă șosea, unde se construiau serele pepinierii, în săpăturile de fundație s-a întîlnit conducta de apă ce alimenta așezarea Noviodunum, venind din direcția sud-vest, dealul « Bădila ». Conducta adîncită la 0,40 m se mai păstrează în partea sa inferioară fiind construită dintr-un blocaj consolidat prin straturi de tencuială. În aceeași zonă a s-a găsit un vîrf de săgeată de bronz cu trei aripioare și unul cu două aripioare și cîrlig, tubulară, precum și o monedă de bronz de la Nerva, emisă în anul 99.

★

Cercetările efectuate în zona tumulilor au dovedit prin materialul ceramic întâlnit, cât și prin monedele ce nu lipseau din nici un mormînt, folosirea acestui spațiu în jumătatea a doua a sec. I pînă spre sfîrșitul secolului II. Puținele fragmente ceramice geto-dace, caracteristice unei epoci anterioare, sînt insuficiente pentru a pune în discuție folosirea terenului și în vremea aceea. În schimb fragmentele ceramice evolate provincial romane extind durata în timp a existenței necropolei paralel cu cea a așezării. Din vreme mult mai tîrzie a fost întâlnită o monedă bizantină, dar fiind singulară o menționăm doar.

Pentru așezarea și cetatea de la Noviodunum, care a avut o durată mai îndelungată, descoperirile noastre reprezintă doar un moment caracteristic în evoluția lor.

Cercetările făcute în cele șase movile săpate aduc partea lor de contribuție în studierea epocii romane provinciale. Cele două rituri funerare întîlnite pun problema existenței unei populații diferite ca origină ce a conviețuit în această vreme la Noviodunum. În timp ce în mormintele de înhumare capul era la nord, la cele de incinerare nu există nici o orientare obligatorie, găsindu-se oasele capului fie la est, fie la vest, la nord, sau chiar la sud. În schimb ofrandele sînt la picioare, iar monedele întotdeauna la cap.

Studierea ceramicii aflate în mormintele cercetate va putea ajuta la explicarea multor forme și tipuri ce se întîlnesc în sec. III—VI. Materialul închis și precis datat din acest complex, alături de alte complexe limitate în timp, va putea ajuta la o cronologie a ceramicii romane provinciale încă nestudiată în țara noastră. Iar sistemul simplu și practic în construcția movilelor din această vreme va putea explica situațiile întîlnite ocazional, sau create prin săpătură organizată, dar unde nu se vede destul de limpede principiul de construire al lor.

EXSPECTATUS BUJOR și GAVRILĂ SIMION

ОХРАНИТЕЛЬНЫЕ РАСКОПКИ РИМСКОГО МОГИЛЬНИКА В ИСАКЧЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В римском могильнике к югу от поселения Новиодунум на территории города Исакча (Тулчинского района Констанцской области) были раскопаны шесть курганов, подлежавшие нивелировке при устройстве виноградного и фруктового питомника. Грунтовые же погребения на участке курганов, входящие в указанный периметр, уже были нарушены проводившимися работами.

Курганы возводились из выкопанной поблизости земли, неравномерно насыпавшейся кучами по линии внешнего круга и в его центре; затем насыпалась земля от краев к центру, причем пахотный чернозем чередовался очень неравномерно с желтоземом, но не по какой-либо определенной системе, а в зависимости от глубины и места, откуда была взята земля. Курганы представляют собою целостную структуру, в основании их нет других более ранних курганов. Курганный насыпь не содержит каких-либо следов, указывающих на то, что ими пользовались в древности.

У основания курганов на глубине 0,60 м в древнем слое обычно встречаются погребения с трупосожжением. Прямоугольной ямой больших размеров (3×1,5 м), ориентированной произвольно, пользовались одновременно и как местом для трупосожжения; об этом свидетельствуют сохранившиеся обожженные докрасна стены, а также уголь и зола,

собранные в центре продольной ямы, в которой находится и обугленный скелет в вытянутом положении. В некоторых погребениях сохранились и остатки савана, положенного на останки после трупосожжения. В погребениях клались сосуды или светильники, обычно в ногах умершего. Каждое погребение покрывалось черепицей или большими квадратными кирпичами в виде двускатной крыши; в некоторых имеются полукруглые черепицы, положенные на стыке черепиц.

В двух курганах обнаружены погребения с труположением. В одном из них, прямоугольной яме со стенками из кирпича, перекрытыми большой каменной плитой, находился вытянутый скелет, с головой на север, обутий в подбитые гвоздями сандалии; рядом лежала еще одна пара совершенно сгнивших сандалий, а также кувшин и кружка с углями. Второе погребение представляло собой известняковый саркофаг, обнаруженный в основании кургана. Внутри было найдено три скелета — мужской, детский и женский; при последнем найдены две золотые серьги, сердоликовые бусы и головные шпильки. В ногах были положены три ойнохое, кантарос и две кружки с углями.

Исследования показали, на основании обнаруженного керамического материала и найденных у изголовья монет (независимо от обряда погребения), что это место было обитаемо в период от второй половины I в. н.э. до конца II в.н.э.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — План поселения Новодунум с некрополем.

Рис. 2. — 1, восточный профиль кургана M VI; 2, погребение с трупосожжением *m* 6 из кургана M VI; 3, саркофаг *m* 4 из кургана M V.

Рис. 3. — 1—2, сосуды из погребения с труположением *m* 4; 3—4, сосуды из погребения с трупосожжением *m* 8 из кургана M XXV.

FOUILLES DE SAUVEGARDE DE LA NÉCROPOLE ROMAINE D'ISACCEA

RÉSUMÉ

L'auteur a examiné, dans la nécropole romaine située au Sud de la station de Noviodunum, sise sur le territoire de la ville d'Isaccea (district de Tulcea, région de Constanța) six tumuli menacés de destruction par suite d'un projet de création d'une pépinière. C'est ainsi qu'il a constaté que les tombes planes, situées dans la zone des tumuli et appartenant au périmètre visé, avaient déjà été détruites par les travaux entrepris.

Les tumuli avaient été construits en entassant irrégulièrement la terre des alentours sur la ligne du cercle extérieur ainsi qu'au centre. Puis on déposait de la terre, en allant de l'extérieur vers l'intérieur, en faisant alterner très irrégulièrement la terre arable et la terre jaune, selon l'endroit d'où elle provenait, d'après la profondeur, mais non pas d'après un système préconçu. Ces tumuli sont des constructions unitaires, sans tertres initiaux dans leur fondement. Leur revêtement ne contenait aucun vestige d'utilisation dans l'antiquité.

A la base des tumuli, on rencontre ordinairement des tombes à incinération, creusées à 0,60 m de profondeur, mesuré d'après le niveau antique du sol. La fosse rectangulaire, de grandes dimensions (3 × 1,5 m environ), établie sans orientation obligatoire, servait en même temps à l'incinération, ce dont témoignent ses parois devenues rouges par suite de la température, ainsi que les cendres et les charbons accumulés au centre de la tranchée longitudinale dans laquelle se trouvait aussi le squelette incinéré, tombé de tout son long. Dans les tombes on déposait des vases ou des lampes, de règle du côté des pieds. Chaque tombe était recouverte de tuiles ou de grandes briques carrées, formant une sorte de toit à deux pentes; certaines ont aussi des tuiles placées au point de contact des briques.

Deux tumuli renfermaient des tombes à inhumation. L'une d'elles avait une fosse rectangulaire, à parois de briques, et était recouverte d'une grande dalle. A l'intérieur, le squelette allongé, la tête au Nord, était chaussé de sandales à clous et à ses côtés se trouvait encore une paire de sandales complètement décomposées, ainsi qu'un broc et un récipient contenant du charbon. L'autre tombe était un sarcophage en calcaire, que recouvrait la partie inférieure du tumulus. Trois squelettes s'y trouvaient, dont l'un appartenait à un homme, le second à un enfant et le dernier à une femme portant des boucles d'oreilles en or, des perles en cornaline

et des épingles à cheveux. Aux pieds se trouvaient trois œnochoés, une coupe à deux anses (kantharos) et deux petits vases contenant du charbon.

Les recherches ont prouvé, à l'aide du matériel céramique rencontré et des monnaies déposées près de la tête, n'importe le rite d'inhumation, que l'emplacement en question avait été utilisé depuis la seconde moitié du Ier siècle de notre ère jusqu'à la fin du IIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Croquis de la station de Noviodunum et de la nécropole.

Fig. 2. — 1, Profil oriental du tumulus M VI; 2, tombe d'incinération m 6 (tumulus M VI); 3, sarcophage de la tombe m 4 (tumulus M V).

Fig. 3. — 1-2, Vases provenant de la tombe à inhumation m 4; 3-4, vases de la tombe à incinération m 8 (tumulus M XXV).
